

DOI 10.31651/2524-2660-2019-4-147-154

ORCID 0000-0003-2410-7497

КОСТИНА Валентина Вікторівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
e-mail: Vkostina2014@gmail.com

УДК 378.147.013.42:364-78

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

Висвітлено характеристики процесу професійної підготовки, що забезпечують формування готовності фахівців соціальної галузі до професійної діяльності з профілактики дезадаптації учнів».

Проаналізовано та узагальнено ідеї науковців та практичний досвід із зазначеної проблеми.

Подано результати експериментального дослідження з формування готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів.

Охарактеризовано критерії та показники визначення професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів, що складають основу їхнього особистісно-професійного потенціалу, який забезпечує формування готовності до даного виду професійної діяльності та побудовано еталонну модель професійної компетентності фахівця.

Ключові слова: фахівець соціальної галузі; профілактика дезадаптації учнів; готовність; особистісно-професійний потенціал.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вітчизняної системи освіти загалом та вищої освіти зокрема актуальності набула проблема пошуку шляхів зміцнення виховного потенціалу різних соціальних інституцій, що можуть забезпечити запобігання появи та розповсюдження явища дезадаптації серед дітей та учнівської молоді. Аналіз наукової літератури з проблеми підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери дозволив визначити, що важливим для забезпечення їхньої готовності до виконання професійної діяльності з профілактики дезадаптації учнів є формування у студентів особистісно-професійного потен-

ціалу у процесі їхньої професійної освіти, як основи для реалізації компетентнісного підходу, що дозволяє врахувати основні тенденції сучасної соціальної освіти за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми підготовки майбутніх фахівців до соціальної та соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими учнями показав, що вивчено: питання підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної роботи з учнями з девіантною поведінкою (С. Архіпова, І. Козубовська, Г. Майборода, Р. Новгородський, В. Поліщук, О. Тютюнник, О. Чусова та ін.); формування професійної готовності майбутніх педагогів і соціальних педагогів до роботи з профілактики жорстокого поводження з дітьми у сім'ї (І. Галатир, І. Манохіна, В. Приходько, Л. Шпальчак та ін.); підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів з особливими потребами (Т. Мальцева, С. Нетьосов, О. Рассказова, П. Скляр, В. Тесленко та ін.); підготовка майбутніх соціальних педагогів до превентивної діяльності у закладах освіти та виховання (О. Наконечна, Н. Синюк, М. Трухан, О. Чернишенко та ін.). Однак, попри велику різноманітність дослідницьких робіт, проблема підвищення готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях є недостатньо розробленою та потребує дослідження.

Мета статті – визначення впливу системи професійної підготовки на формування складників готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів. Завданнями статті є: характеристика складників готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів, а також їх формування в умовах професійно-спрямованого освітнього простору ЗВО та партнерської мережі інституцій, які здійснюють профілактику дезадаптації учнів; експериментальне визначення впливу умов збагаченого професійно-спрямованого освітнього простору підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів на показники їхнього особистісно-професійного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідниками виокремлено важливі характеристики, що слід враховувати у процесі професійної освіти майбутніх фахівців з метою підвищення її результативності. Так, С. Гончаренко зазначає, що у процесі професіоналізації особистості її

особистісні характеристики набувають професійної спрямованості у разі свідомої і наполегливої діяльності [1, с. 243]. Р. Овчаровою визначено такі важливі компоненти професійної компетентності педагога-психолога освітньої установи: професійні знання (теоретико-методологічні, методичні та прикладні), професійні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, оцінні, рефлексивні), професійні якості, за спрямованістю на себе (інтелектуальність, соціабельність, потреба у досягненнях та самокритичність, емоційна стійкість та життєрадісність, впевненість у собі, самодостатність), на дітей (афіліація, любов та емпатія до дітей, доброзичливість, уважність, спостережливість, терплячість, наполегливість, стриманість, тактовність, педагогічна інтуїція, педагогічний оптимізм), на дорослих (дипломатичність, емпатія до дорослих, самовладання, товарицькість, моральна стійкість, ерудованість, компетентність, культурна емпатія, автентичність, щирість, відкритість до контакту, комунікабельність, привабливість, ініціативність) та на процес (критичність та незалежність мислення, розсудливість, сприйнятливості, почуття новизни, нестандартність, креативність, здатність виконувати різноманітну роботу, легке переключення, стійкість до монотонії, охайність та послідовність, здатність навчати інших та підкоряти їх собі, здатність до співробітництва, активність, відповідальність) [2, с. 41–47]. Враховуючи спорідненість професійної спрямованості у діяльності практичного психолога системи освіти та соціального педагога/соціального працівника, що працюють з профілактики дезадаптації учнів, вважаємо за потрібне використовувати визначені вище характеристики у розробці моделі професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної галузі до зазначеного напрямку роботи.

С. Рубінштейн стверджував, що «вивчення психічного образу особистості включає три основних питання ... чого вона хоче?; ... що вона може?; що вона є? ... Саме те, що особливо значуще для людини, виступає в кінцевому рахунку як мотиви і цілі її діяльності і визначає справжній стрижень її особистості» [3, с. 514]. Погоджуючись з ідеями дослідника, вважаємо необхідним компонентом підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів є розвиток їхньої професійної свідомості та формування системи професійних цінностей.

Згідно з філософським словником, «світгляд – сукупність принципів, поглядів і

переконань, що визначають напрям діяльності і ставлення до дійсності окремої людини, соціальної групи, класу або суспільства в цілому» [4, с. 247]. Світогляд складається з елементів, які належать до усіх форм суспільної свідомості (філософських, наукових, політичних, моральних, естетичних поглядів) та має величезний практичний сенс для особистості, впливаючи на норми поведінки, життєві прагнення, інтереси, працю, та суспільства, створюючи передумови для його розвитку.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми формування професійного світогляду майбутніх педагогів дозволяє стверджувати, що у науковому просторі з'явилася низка близьких понять: «педагогічний світогляд»; «професійний педагогічний світогляд», «професійно-педагогічний світогляд». Так, у дисертаційному дослідженні І. Ібрагімової уточнено поняття «педагогічний світогляд». Дослідницею виділено його основні змістовні характеристики [5]: гуманістична ціннісна орієнтація, особистісно-професійна мотивація, науковість, самостійність, активність і дієвість. В умовах сучасного мінливого світу вимоги до професійної діяльності фахівців соціальної сфери також зазнали змін. Соціальний працівник у час глобалізації, поширення міграційних процесів має бути спроможний до толерантної комунікаційної взаємодії з представниками різних етносів і соціальних прошарків, до організації суспільно-підтримуючої діяльності, спрямованої на превенцію появи дезадаптації у дитячому та молодіжному середовищі, що викликані новими нетиповими суспільними проблемами: військовими конфліктами (між представниками близьких етносів); поширенням різноманітних захворювань, які набувають загрозливих пандемічних тенденцій (наркоманія, комп'ютероманія, СНІД тощо). Враховуючи розроблену І. Ібрагімовою систему змістовних елементів педагогічного світогляду майбутніх педагогів та специфіку сучасної професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації в учнівському середовищі, серед основних характеристик їхнього професійного світогляду виділяємо такі: гуманістична спрямованість, особистісно-орієнтована професійна мотивація, науковість, соціальна активність, творчість, гнучкість, відкритість, дієвість, здатність до толерантної комунікативної взаємодії.

Аналіз результатів досліджень Є. Дмитрієвої [6] дозволяє стверджувати, що у процесі формування професійного педагогічного світогляду майбутнього вчителя здійснюється послідовність взаємообумов-

лених етапів: орієнтації, присвоєння і перетворення. Оскільки у роботі фахівця соціальної галузі з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях важливим є здійснення педагогічної просвіти та виховання дітей і молоді вважаємо доцільним у процесі формування професійного світогляду майбутніх фахівців соціальної сфери виділення вищезазначених взаємообумовлених етапів, що наповнені таким змістом: 1) орієнтації (становлення у студентів позитивної спрямованості на діяльність з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, формування потреби в професійному самовдосконаленні у вищезазначеному напрямі); 2) присвоєння (засвоєння студентами гуманістичних цінностей, ідеалів, сучасних позицій у сфері соціальної роботи щодо здійснення профілактики дезадаптації учнів, апробація наявних стратегій закордонного та вітчизняного досвіду та формування власних переконань стосовно профілактики дезадаптації учнів); 3) перетворення (формування готовності студентів до саморозвитку професійного світогляду, його творче самовдосконалення).

А. Реутова визначає професійно-педагогічний світогляд як інтегральне особистісне утворення, що динамічно розвивається та складається з системи поглядів, переконань, цінностей та ідеалів учителя, заснованих на філософських, психолого-педагогічних, економічних, правових наукових знаннях, що визначають спрямованість його професійної підготовки і діяльності та знаходять своє вираження в збільшенні професійної ідентифікації [7]. Дослідниця зазначає, що сформованість у педагога професійного світогляду передбачає розвиток терплячості до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, думок, вірувань, конфесій. Цілком поділяємо вищезазначену ідею про важливість формування професійно-педагогічного світогляду для майбутніх фахівців соціальної сфери, які мають здійснювати профілактику дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, оскільки важливим напрямом їхньої професійної діяльності є створення умов розвитку соціальності як учнів, так і їхнього соціального оточення через педагогізацію соціального середовища, що є передумовою їхньої успішної адаптації у ньому. Враховуючи вищезазначене у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з профілактики дезадаптації учнів, здійснюємо ознайомлення студентів з питаннями філософії освіти, як визначального компоненту у формуванні їхнього світогляду, а

також можливостями підвищення їхньої педагогічної культури, педагогічної свідомості та розвиток професійно-важливих якостей особистості для роботи з вразливими контингентами.

Цілком поділяючи ідеї В. Гриньової, до базових складників професійної підготовки за фахом відносимо і поняття «професійна культура». «У професійній культурі фахівця знаходить своє вираження не лише взаємозв'язок суспільства, особистості й професії, але і вся його індивідуальна культура ... професійна культура – сукупність світоглядних і спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, почуттів, ціннісних орієнтацій особистості, які знаходять свій прояв в її предметно-трудої діяльності та забезпечують її більш високу ефективність» [8, с. 7]. Дослідниця визначає професійну культуру майбутнього фахівця як «діалектичну інтегровану єдність професійних цінностей: цінностей-цілей й цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-ставлень» [8, с. 8]. Звертаючи увагу на необхідність формування готовності майбутніх фахівців до роботи у складних умовах мінливого соціального оточення, непередбачених обставин та великої кількості проблемних ситуацій, вважаємо необхідним чинником їхньої подальшої успішної професіоналізації розвиток професійної культури як основи для протидії їхньому професійному вигоранню.

Спираючись на результати досліджень В. Олефіра, яким визначено що «саморегуляція суб'єкта ґрунтується на інтелектуально-особистісному потенціалі як цілісному утворенні, що має неспецифічний прояв у контексті ситуацій невизначеності, досягнення, тиску, опосередковуючи їхній вплив на успішність різних видів діяльності та психологічне благополуччя особистості», у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів вважаємо з потрібне здійснення їхнього інтелектуально-особистісного потенціалу як необхідного ресурсу, що забезпечуватиме успішність у роботі зі складними контингентами та в умовах невизначеності [9, с. 143–144].

Аналіз досліджень О. Карпенко дозволив виокремити такі важливі складники професійної готовності майбутнього соціального працівника до виконання професійної діяльності [10, с. 154–183]: професійна компетентність (розвивається соціальна, мотиваційно-ціннісна та функціональна компетентність), технологічна готовність (оволодівають уміннями та навичками роботи), практично-діяльнісна готовність

(формується показники світоглядного, змістовного та операційного критеріїв).

У дослідженнях О. Гуренко визначено готовність майбутніх соціальних педагогів до діяльності в полікультурному середовищі як «інтегроване утворення, представлене єдністю особистісного, когнітивного, операційно-процесуального, оцінно-рефлексивного, проєктивно-перспективного компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну полікультурну діяльність і творчу самореалізацію майбутнього соціального педагога» [11, с. 88].

Спираючись на психологічну модель розвитку духовного потенціалу особистості Е.О. Помиткіна, можна виділити такі психологічні механізми актуалізації духовного потенціалу: духовна ідентифікація, децентрація, рефлексія, трансценденція, усвідомлення єдності Буття [12, с. 705], що зумовлюють розвиток у поведінці вчинків-служіння та духовної самореалізації у діяльності. Виконання професійної діяльності з профілактики дезадаптації учнів потребує від фахівців соціальної галузі сформованості духовного потенціалу особистості, що є фундаментом для розвитку її стресостійкості, можливості протистояти негативним впливам з боку оточення учнів з сімей групи «ризик», тому реалізація вищезазначених психологічних механізмів розвитку духовного потенціалу майбутніх фахівців у процесі їхньої професійної освіти в умовах професійно спрямованого освітнього простору ЗВО та закладів партнерської мережі була одним із важливих завдань під час організації впровадження розробленої системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів [13].

І. Богдановою виявлено низку умов, що сприяють удосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери: «перетворення навчально-виховного процесу на педагогічну майстерню, в якій відбувається становлення майбутнього фахівця з дослідницькою та творчою позицією; акцентування уваги на евристичний потенціал освітньої сфери у становленні інноваційного мислення майбутнього соціального педагога; орієнтація педагогічного процесу на розвиток навігаторських здібностей студентів, які забезпечують пошук нових знань, способів успішної діяльності, технологій соціально-педагогічної роботи тощо» [14, с. 16].

Сучасні дослідники серед важливих результатів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери виокремлюють розвиток їхньої соціально-професійної

зрілості [7, с. 203], що містить такі характеристики: компоненти (когнітивний, мотиваційний та діяльнісно-поведінковий); критерії (соціальний, професійний, зрілісний); показники (особистісної зрілості, когнітивної зрілості, професійно-ціннісної зрілості, діяльнісно-поведінкової зрілості, емоційно-поведінкової зрілості, соціально-адаптаційної зрілості); певні ознаки, риси за трьома рівнями. Корисним видається підхід до розгляду результатів професійної підготовки не як статичного, а як динамічного системного утворення, що поєднує різні характеристики (мотиваційні, когнітивні, поведінкові, а також соціально-професійний особистісний досвід).

Р. Козубовським визначено такі критерії та показники готовності до волонтерської діяльності з учнями, схильними до девіантної поведінки [15, с. 14]: когнітивний; ціннісно-мотиваційний; суб'єктний; технологічний.

На основі узагальнення та систематизації визначених вище компонентів та характеристик, нами побудовано еталонну модель професійної компетентності майбутніх фахівців, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів, яка дозволить більш усвідомлено будувати процес їхньої професійної підготовки, а також здійснювати професійний відбір претендентів на посаду фахівців з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях [13, с. 203–204]. професійна компетентність розглядається нами як інтегрована характеристика фахівця соціальної сфери, що є його ресурсом, який передбачає розвиток його особистісного та професійного потенціалів, визначаючи готовність до виконання профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях. Складниками професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів є: мотиваційно-ціннісна (сформованість інтересу, потреби та професійного світогляду, що забезпечують розвиток особистісної спрямованості до здійснення професійної діяльності з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях); афективно-конативна (розвиток емоційно-поведінкового особистісного потенціалу майбутніх фахівців, що забезпечуватиме формування їхньої здатності до керування власною професійною поведінкою як основи для ефективної діяльності в роботі з вразливими контингентами з профілактики дезадаптації учнів); когнітивно-

інструментальна (сформованість соціального інтелекту та системи знань з виявлення факторів, що зумовлюють появу дитячої та молодіжної дезадаптації, а також технологічної основи організації соціально-педагогічної та соціальної діяльності з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях як передумови формування професійного самоусвідомлення та успішності роботи майбутніх фахівців); професійно-діялісна (розвиток професійних вмінь та здібностей до здійснення різнорівневої діяльності з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних осередках, а також накопичення досвіду та навичок педагогічної і соціальної роботи як фундаменту для професійного самовизначення та розвитку професійного стилю майбутніх фахівців).

Узагальнення наукової літератури у галузі психології праці дозволило визначити, що для розвитку особистості професіонала потрібно не тільки створити його образ як еталонну модель його особистості, а також співвіднести її з побудованим власним «образом Я» професіоналу та оцінити розбіжності з метою «вироблення стратегії наближення до еталонної моделі та прагнення до неї» [16, с. 409]. З цією метою під час опанування циклу фахових дисциплін «Соціальна педагогіка», «Теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної діяльності», «Етнопедагогіка» та спецкурсів «Опіка та піклування», «Організація соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів», «Проектування соціально-виховуючого середовища дитячих та молодіжних організацій», практики у різних соціальних інституціях майбутні фахівці соціальної галузі мали можливість визначити показники власного особистісно-професійного потенціалу та здійснити їх співвідношення з показниками еталонної моделі фахівця соціальної галузі, що здійснює профілактику дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях та визначити власну професійну готовність до виконання професійної діяльності у зазначеному напрямі, а також у разі потреби підвищити певні показники.

Під час експериментального дослідження ефективності впливу розробленого науково-методичного забезпечення на процес формування готовності майбутніх фахівців до профілактики дезадаптації учнів отримано таку динаміку показників, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка формування готовності
майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників
до профілактики дезадаптації учнів (у %)

№ з/п	Рівні прояву	Початок експерименту						Закінчення експерименту					
		Е гр.			К гр.			Е гр.			К гр.		
		Е ₁	Е ₂	Е ₃	К ₁	К ₂	К ₃	Е ₁	Е ₂	Е ₃	К ₁	К ₂	К ₃
1	Професійно-спеціалізований	0.0	8.8	5.5	0.0	11.9	11.6	31.6	32,4	35.6	10.5	16.4	13.0
2	Професійно-кваліфікаційний	26.3	32.4	28.8	31.6	37.3	30.4	42.1	57,4	26.0	31.6	41.8	34.8
3	Первинний	39.5	57.4	61.6	57.9	49.3	56.5	26.3	10,2	38.4	57.9	41.8	52.2
4	Недостатній	34.2	1.4	4.1	10.5	1.5	1.5	0.0	0,0	0.0	0.0	0.0	0.0

Аналіз наведеної у таблиці 1 динаміки рівня професійної готовності фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів засвідчив, що найбільшу різницю показників зафіксовано у таких групах: показники професійно-спеціалізованого рівня у групі Е₁ збільшилися на 31,6%, у групі Е₂ – на 23,6%, Е₃ – на 30,1%; показники професійно-кваліфікаційного рівня зросли у групі Е₁ на 15,8%, у групі Е₂ – на 25%; показники первинного рівня знизилися у групах Е₁, Е₂ та Е₃ – на 13,2%,

47,2%, 23,4% відповідно; показники недостатнього рівня максимально зазнали змін у групі Е₁ – 34,2%.

Статистична обробка даних за допомогою критерію критерію Пірсона χ^2 для перевірки однорідності розподілу між групами Е_i та К_i для $i=1,2,3$ після проведення формуальної частини експерименту дала можливість визначити його результативність.

Дані статистики наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Статистична перевірка результатів експериментального дослідження
з використанням критерію Пірсона χ^2

№ з/п	Групи		Р-значення до експерименту	Статистична відмінність між групами	Р-значення після експерименту	Статистична відмінність між групами
	Е	К				
1	Е ₁	К ₁	6.271 < 7.378	відсутня	9.071 > 7.378	існує
2	Е ₂	К ₂	0.963 < 9.348	відсутня	17.932 > 7.378	існує
3	Е ₃	К ₃	2.577 < 9.348	відсутня	9.459 > 7.378	існує

Аналіз даних, який наведено у таблиці 2, дав можливість визначити, що після проведення експерименту у всіх вибірках існує статистична відмінність між показниками рівнів готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів: у всіх трьох експериментальних групах (Е₁, Е₂ та Е₃) порівняно з контрольними (К₁, К₂ та К₃) після запровадження експериментальних умов під час професійної освіти майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників значно зросли показники рівнів готовності, що перевищили критичне значення, яке дозволяє говорити про їхню ідентичність, що підтверджує релевантність усіх запропонованих експериментальних умов запровадження розробленої системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз результатів проведеного дослідження з проблеми формування готовності майбутніх фахівців соціальної

галузі до профілактики дезадаптації учнів дозволив зробити такі висновки: 1) важливими складниками готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів визначено: мотиваційно-ціннісну; афективно-конативну; когнітивно-інструментальну; професійно-діяльнісну; 2) порівняння даних в експериментальних (Е₁, Е₂, Е₃) та контрольних (К₁, К₂, К₃) групах, що отримано під час констатувального та контрольного етапів експериментального дослідження дозволило визначити суттєву відмінність у показниках готовності майбутніх фахівців до профілактики дезадаптації учнів та довести результативність експериментальної роботи та можливість використання її результатів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення можливостей використання розробленої системи діагностування рівня готовності фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у системі післядипломної професійної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. М.: Академия, 2003. 448 с.
3. Рубинштейн С.А. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 720 с.
4. Философский словарь. Под ред. М.М Розенталя. М.: Политиздат, 1972. 496 с.
5. Ибрагимова И.Ю. Формирование педагогического мировоззрения будущего учителя в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01, 13.00.08. Челябинск: Уральская государственная академия физической культуры, 2002. 163 с.
6. Дмитриева Е.В. Формирование профессионального педагогического мировоззрения будущего учителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Астрахань: Астраханский государственный университет, 2003. 175 с.
7. Реутова А.П. Профессионально-педагогическое мировоззрение и педагогическая действительность. URL: http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3134 (дата обращения: 5.06.2017).
8. Гриньова В.М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*. 2014. №45. С. 1–11.
9. Олефір В.О. Психологія саморегуляції суб'єкта діяльності: дис. ... д-ра психолог. наук. Харків: Харківська інженерно-педагогічна академія, 2016. 428 с. URL: <http://www.pdpu.edu.ua/doc/vr/olefir/dis.pdf> (дата звернення: 15.05.2017).
10. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія. За редакцією С.Я. Харченко. Дрогобич: Коло, 2007. 374 с.
11. Професійна підготовка соціального педагога: теоретико-практичний контекст: колективна монографія. За заг. ред. О. Гуренко. Донецьк: ЛАН-ДОН-XXI, 2013. 332 с.
12. Рыбалка В.В. Теория духовного развития личности в работах Э.А. Помыткина. *Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике*. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И.Франко, 2015. С. 703–722.
13. Костіна В.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях: монографія. Харків: Харківська обласна громадська організація «Культура Здоров'я», 2018. 364 с.
14. Богданова І.М. Процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. 2016. №1(108). С. 13–18.
15. Козубовський Р.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді в процесі волонтерської практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2014. 20 с.
16. Психология. Под общ. ред. В.Н. Дружинина. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 656 с.

References

1. Honcharenko, S. (1997). Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid (in Ukr.).
2. Ovcharova, R.V. (2003). Practical Education Psychology. Moscow: Academy (in Rus.).
3. Rubinshteyn S.L. (1999). Basics of General Psychology. Sankt-Peterburg: Piter (in Rus.).
4. Rozental. M.M (Ed.) (1972). Philosophical dictionary. Moscow: Politizdat (in Rus.).
5. Ibragimova, I.Yu. (2002). Formation of the future teacher's professional pedagogical worldview in university. (PhD Dissertation). *Thesis*. Chelyabinsk: Ural State Academy of Physical Culture. 163 p. (in Rus.).
6. Dmitrieva, E.V. (2003). Formation of the future teacher's professional pedagogical worldview. (PhD Dissertation). *Thesis*. Astrakhan: Astrakhan State University. 175 s. (in Rus.).
7. Reutova, L.P. (2012). Professional pedagogical worldview and pedagogical reality. Retrieved 05.06.2017, from http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3134. (in Rus.).
8. Hrynova, V.M. (2014.). On the correlation of the concepts of "professionalism", "professional culture", "professional competence", "professional training". *Pedagogy and psychology*. 45. 1–11. (in Ukr.).
9. Olefir, V.O. (2016). Psychology of self-regulation of the subject of activity. (PhD Dissertation in Psychology). *Thesis*. Kharkiv. 428 p. Retrieved 15.05.2017, from <http://www.pdpu.edu.ua/doc/vr/olefir/dis.pdf>. (in Ukr.).
10. Karpenko, O.H. (2007). Professional training of social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects: Monograph. Drohobych: Kolo (in Ukr.).
11. Hurenko, O. (Ed.) (2013). Professional training of social pedagogue: theoretical and practical context: collective monograph. Donetsk: LANDON-XXI. (in Ukr.).
12. Rybalka, V.V. (Ed.) (2015). The theory of spiritual development of the personality in the works of EA. Pomytkina. *Personality Theories in Russian Philosophy, Psychology, and Pedagogy*. Zhitomir: Publisher Zhytomyr Ivan Franko State University (in Rus.).
13. Kostina, V.V. (2018). Professional training of future specialists in the social sphere for prevention of maladjustment of pupils in various social institutions: monograph. Kharkiv: Kharkiv Regional Non-Governmental Organization "Health Culture" (in Ukr.).
14. Bohdanova, I.M. (2016). Process of training of future specialists in socio-economic. *Scientific herald of K.D. Ushynsky Southern Ukrainian National Pedagogical University*. 1(108). 13–18 (in Ukr.).
15. Kozubovskiy, R.V. (2014.). Training of future social workers to prevent deviant behavior among pupils in volunteer practice. (PhD Dissertation). *Thesis*. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (in Ukr.).
16. Druzhinin, V.N. (Ed.) (2001). Psychology. St. Petersburg: Peter (in Rus.).

KOSTINA Valentyna,

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Assistant Professor of Social Pedagogy Department,
Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda

FORMATION OF READINESS OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIAL SPHERE FOR PREVENTION OF MALADJUSTMENT OF PUPILS IN VARIOUS SOCIAL INSTITUTIONS

Summary. Introduction Formation of readiness of future specialists of social sphere for preventing maladjustment of pupils in the conditions of their professional education.

Purpose: determining the influence of the system of professional training on the formation of components of the readiness of future specialists in the social sphere to preventing maladjustment of pupils.

Methods. Analysis and synthesis of the results of scientific research on the problem of forming the readiness of future specialists of the social sphere to prevent maladjustment of pupils in order to distinguish the criteria and indicators of professional competence for this type of activity and the construction of its reference model, as well as methods of mathematical statistics (Pearson's χ^2 criterion) for determining the effectiveness of influence caused by the developed system of professional training for the formation of the readiness of specialists in the social sphere for the prevention of maladjustment of pupils.

Results. On the basis of the generalization and systematization of scientific researches, were determined criteria, indicators and was built a reference model of professional competence of future specialists who carry out the prevention of maladjustment of pupils, which allows to increase the efficiency of the process of their professional training, as well as professional selection of applicants for the post of specialists in the prevention of maladjustment of pupils in different social institutions. Professional competence is defined as an integrated characteristic of a specialist in the social sphere that is their resource, which envisages the development of their personal and professional potential and determines the readiness to implement prevention of maladjustment of pupils in various social institutions. Indicators of professional competence of future specialists in the social sphere that carry out the prevention of maladjustment of pupils are: the formation of interest, needs and professional outlook, which ensure the development of personal orientation to professional activities in the prevention of maladjustment of pupils in various social institutions; development of emotional and behavioral personal potential of future specialists, which will ensure the formation of their ability to manage their own professional behavior; the formation of social intelligence and the knowledge system to identify the factors that cause the emergence of child and youth maladjustment, as well as the technological basis for the organization of socio-pedagogical and social activities for the prevention of maladjustment of pupils in various social institutions; development of professional skills and abili-

ties to implement multi-level prevention activities for maladjustment of pupils in various social centers, as well as experience and skills in pedagogical and social work, development of professional style of future specialists.

Originality. During the experimental study of the influence of the developed scientific and methodological support on the process of forming the readiness of future specialists to prevent maladjustment of pupils, positive dynamics of the determined indicators in the experimental groups were obtained in comparison with the control ones. Statistical processing of data using the Pearson criterion made it possible to determine its effectiveness.

Conclusion: 1) the components of the readiness of future specialists in the social sphere to prevent maladjustment of pupils are defined: motivational and value-based; affective-conative; cognitive-instrumental; professional activity-based; 2) comparison of data in the experimental (E_1, E_2, E_3) and control groups (K_1, K_2, K_3), obtained during the confirmatory and control stages of the experimental study, allowed to determine the significant difference in the readiness of future specialists to prevent maladjustment of pupils and to prove the effectiveness of experimental work; 3) the possibility of using the developed model of professional competence of specialists in the social sphere for the prevention of maladjustment of pupils, as well as appropriate scientific and methodological support for forming the readiness of future social pedagogues and social workers in the process of their professional education was proved.

A promising direction for further research is to determine the possibilities of using the developed system of diagnosing the level of readiness of specialists of the social sphere for the prevention of maladjustment of pupils in the system of postgraduate professional education.

Keywords: specialist in the social field; prevention of disadaptation of students; readiness; personal-professional potential.

Одержано редакцією 29.09.2019
Прийнято до публікації 27.10.2019